

Sorrettujen vai kaikkien ihmisten pedagogiikkaa?

Aino Hannula

Kun Paulo Freire kehitti opetusmenetelmänsä 1960-luvun alussa Brasilian maaseudulla, oli hänen pedagogiikkansa selkeästi sorrettujen pedagogiikkaa. Sorrettujen pedagogiikka perustuu lukutaito-ohjelmiin ja lukutaidon oppimismenetelmään, joita Freire suunnitteli ja toteutti köyhien maatyöläisten parissa. Näissä ohjelmissa yhdistettiin luku- ja kirjoitustaidon oppiminen sekä yhteiskunnallinen tiedostaminen.

Freire sanoi näistä ohjelmista seuraavaa: *“Meille lukutaitotyö on pätevää vain silloin, kun ihmisen ymmärtää sanan sen oikeassa merkityksessä: maailmaa muuttavana voimana.”* Tämä tarkoittaa sitä, että luku- ja kirjoitustaidon avulla ihmiselle avautuu pääsy kirjallisen kulttuurin maailmaan: hän ymmärtää yhteistä, kirjoitettua historiaa ja pystyy osallistumaan päätöksentekoon, joka sääntelee hänen omaa elämäänsä.

Nämä Brasiliassa toteutetut, valtion tukemat lukutaito-ohjelmat olivat tehokkaita. Miljoonat ihmiset oppivat lukemaan ja lukutaidon myötä he saivat äänioikeuden. Samalla tuli ilmeiseksi tiedostamisen vaarallisuus: aktiiviset, tietoiset kansalaiset voivat olla myös uhka vallitsevalle järjestelmälle. Vuoden 1964 vallankaappauksen yhteydessä Freire ja hänen menetelmänsä tuomittiinkin kommunistisiksi ja kumouksellisiksi. Lukutaito-ohjelmat lopetettiin ja Freire joutui maanpakoon.

Freiren kasvatustyö jatkui maanpaossa Chilessä, josta hän neljän vuoden jälkeen siirtyi lyhyeksi ajaksi Harvardin yliopistoon ja sieltä Kirkkojen

Maailmanneuvostoon Geneveen, jossa hän toimi kasvatustoiminnan asiantuntijana. 1980-luvulla Freire palasi takaisin kotimaahansa. Chilessä ollessaan Freire kirjoitti pääteoksensa *Pedagogy of the Oppressed*. Nykyään sitä pidetään yhtenä merkittävimpana kasvatuksen klassikoista. Teos on teoreettinen analyysi siitä, miten kasvatusta voi toimia sekä sopeuttavana että vapauttavana. Se on myös julistus kasvatuksesta, kasvattajien ja opiskelijoiden tehtävästä toimia inhimillisemmän maailman puolesta.

Koko 1970-luvun ajan Freiren pedagogiikkaa pidettiin jonkinlaisena vaihtoehtopedagogiikkana. Sitä sovellettiin kehitysmaiden lukutaito-ohjelmissa, kasvatuksen informaalisilla alueilla ja myös teollisuusmaiden marginaaliryhmien kasvatuksessa. Mielenkiintoinen sivupolku oli Freiren suosio 1970-luvulla Ruotsissa, jossa se yhdistyi dialogipedagogiikkaan ja sitä sovellettiin päiväkotikasvatuksesta aikuiskoulutukseen. 1980-luvulla Freiren pedagogiikka alkoi saada yleisempää hyväksyntää. Yhtenä syynä tähän oli aikuiskasvatuksen ns. ‘kriittinen käänne’, emansipatorisen suuntautumisen tuleminen perinte-

sen työelämäpainotteisen aikuiskoulutuksen rinnalle. Toinen syy oli varmasti muutoksen korostuminen ylipäänsä yhteiskunnassa ja kasvatuksessa. Freiren pedagogiikassa pyrkimyksenä oli sortavan todellisuuden muuttaminen - tämä tarjosi soveltamisperusteita myös muunlaiselle muutoskasvatukselle. Nykyään Freire on kiistatta yksi tärkeimpiä hahmoja aikuiskasvatuksessa ja liittyy erityisesti kasvatuksen emansipatoriseen ja kriittiseen suuntaukseen.

Aloittaessani tutkimustani 1990-luvun alussa Freiren kasvatustajattelu ollut mitenkään muodissa. Tunsin itseni 1970-luvulle jämähtäneeksi, joka hihkuu tasa-arvoa ja solidaarisuutta, Che Guevaraa ja Mao'a. Tutustuessani Freiren teksteihin syvällisemmin yllätyin kasvatustajattelun didaktisesta ajankohtaisuudesta. Keskeisiä ajatuksia olivat kriittinen reflektio, omien kokemusten käyttö, niiden aktivoiminen ja arvioiminen, ongelmakeskeisyys, kommunikaation ja yhteisen kielen opettelu korostus, sosiaalisesti ja yhteisesti rakennettu todellisuus, erilaisten näkemysten liittäminen monimutkaisiin opiskeluteemoihin, laajojen kokonaisuuksien käyttö oppimisessa sekä erityisesti oppijan aktiivisuuden korostaminen. Nämä kaikki ovat keskeisiä asioita tämän hetken oppimisessa, jota sanotaan myös konstruktivismiksi.

Työni valmistuessa vuoden 2000 kynnyksellä yllätyin toisesta ajankohtaisuudesta: Freiren pedagogiikka on tämän hetken Suomessa mitä ajankohtaisin myös sorrettujen pedagogiikkana. Syrjäytyminen, eriarvoistuminen, kapea-alaisuus ja kritiikkittömyys, mediavalta, arvojen koveneminen ja yhteisen päätöksenteon karkaaminen tavallisen ihmisen ulottuvilta ovat todellisuutta.

Tutkimukseni aiheena oli Freiren tiedostamiskasvatus ja pyrin erityisesti selvittämään sosiaalisen muutoksen yksilöllisiä edellytyksiä. Tätä varten analysoin, miten Freire kuvaa teksteissään kulttuuripiirissä tapahtuvaa oppimisen prosessia sekä sitä, mitä hän esittää kasvatuksen päämäärästä. (Aiheena tiedostaminen ei ollut kovin omaperäinen. Freire on Knowlesin ohella tutkituimpia aikuiskasvatuksen ajattelijoita. Freiren teoksesta *Pedagogy of the Oppressed* on suosituin ja tiedosta-

misen käsite tutkituinta Freireä. Kasvatustodellisuus on kuitenkin erilainen verrattuna 1970-lukuun, tiedostamiskasvatuksen suosiovaiheeseen.)

Olenko sitten saanut tutkimuksessani jotain uutta selville? Enpä juuri. Katsaus Freire-tutkimukseen osoittaa, että melkein kaikki saamani tulokset on todettu jo jossain muussa tutkimuksessa.

Mikä sitten on uutta minun tutkimuksessani? Yksi ongelma sekä Freiren pedagogiikan tutkimisessa että soveltamisessa on sen fragmentoituminen. Kasvatuksen didaktista metodia ja kasvatuksen filosofiaa tarkastellaan erillisinä. Usein myös filosofinen tausta - Freiren ajattelun moniaineksisuudesta johtuen - pirstaloituu. Esimerkiksi Freiren ajattelun marxilaisuutta ja kristillisyyttä on ollut vaikea yhdistää. Näin on sivuutettu pedagogiikkaan sisältyvä henkinen elementti tai toisaalta kriittinen yhteiskunnallisuus. Työssäni yritin tarkastella Freiren ajattelua kokonaisuutena, liittää menetelmä ihmiskuvaan ja taustafilosofiaan ja koota ehkä erilaisistakin perinteistä lähtevät käsitteet yhteen.

Praksis ja dialogi ovat olennaiset tekijät freirelaisessä pedagogiikassa ja tutkimuksessani olen selvittänyt näihin sisältyviä oletuksia kasvatuksessa. Näyttääkin siltä, että Freiren itsensä esittämä ja erilaisissa sovelluksissa paljon käytetty generatiivisen teeman metodi on riittämätön tuki freirelaisesta pedagogiikkaa soveltavalle kasvattajalle. Opettajan on arvioitava myös praksiksen ja dialogin olemusta oppimistapahtumassa. Itse tiedostamisen prosessi osoittautui monimuotoiseksi:

se on syvälinen muutos, joka ei tapahdu pelkästään todellisuuden tuntemisen ja omien ole-
tusten kriittisen reflektion avulla, vaan oppijan
on ratkaistava henkilökohtaisesti myös roolinsa
vapaana ihmisenä ja kansalaisena. Taustalla on
ihmiskuva, jossa ihminen oletetaan yhteiskun-
nalliseksi ja myös henkiseksi.

Analyysin kuluessa minulla heräsi kysymys siitä,
voiko vapautuksen pedagogiikkaa käyttää myös
manipuloivana ja sopeuttavana. Vastaus tähän on
että voi. Jos freireläistä kasvatusta sovelletaan
pelkkänä metodina irrallaan sen filosofisista pe-
rusteista ja ihmiskuvasta, jos abstrakteja käsitteitä
ei konkretisoida opiskelijoiden elämänolosuh-
teisiin, jos kasvatusta ei sovelleta vakavasti niin
että ratkaistaisiin oppimiseen liittyviä arvokysy-
myksiä, voi kasvatusta olla myös manipuloivaa.
Voisi sanoa niinkin, että pelkkä omien koke-
musten käyttö ja niiden reflektio, yhteistoimin-
nallisuus ja kommunikatiivisuus eivät ole kyllik-
si vapauttavaksi kasvatukseksi.

Tutkimuksessani pyrin rekonstruoimaan, raken-
tamaan uudelleen Freiren pedagogiikan keskei-
simmän sanoman. Tutkimusta olisi mahdollista
jatkaa dekonstruktioon, tarkastella pedagogiikan
aukkokohtia, epäjohtamukaisuuksia ja ristiriit-
toja. Jo tässä tutkimuksessa paljastui joitakin auk-
koja, joista keskeisimpiä on se, että kasvatuksen
yhteiskunnallisuudesta ja yhteistoiminnallisuus-
desta huolimatta Freire ei esitä kytkentää yksi-
öllisen ja yhteisöllisen tiedostamisen välillä.

Kirjassa *Pedagogy of the Oppressed* Freire sanoo:

“Aluksi tämä pedagogiikka on sorrettujen pe-
dagogiikkaa, sorretut paljastavat sorron maa-
 ilman ja käytännön avulla sitoutuvat sen
muuttamiseen. Toisessa vaiheessa, kun sor-
ron todellisuus on jo muutettu, pedagogiikka
lakkaa olemasta sorrettujen pedagogiikkaa ja
siitä tulee kaikkien ihmisten pedagogiikkaa
jatkuva vapautumisen prosessissa.”

Freiren pedagogiikka on jo osoittanut mah-
dollisuuksiaan kaikkien ihmisten pedagogiik-
kana. Ruotsin dialogipedagogiikka 1970-luvulla
on yksi kokeilu tästä. Tulkiten sen pyrkimyks-
eksi säilyttää ihmisten kyky dialogiin ja vaikut-

tamiseen demokraattisessa yhteiskunnassa. Toi-
nen on kriittinen kasvatustiede ja kriittinen kasvatustie-
de ylipäänsä, jossa pyritään tarkkailemaan yhte-
isen toiminnan vääristymiä ja epäoikeuden-
mukaisuutta.

Onko sorrettujen pedagogiikka sitten jo tarpee-
tonta? Vapautuksen pedagogiikan sovellukset
osoittavat, että sorrettujen pedagogiikka on jat-
kuvasti tarpeellista. Kasvatusteoriassaan Freire esi-
ti sorron ehkä yksioikoisena: yleismaailmallise-
na ja sosiaaliluokkien välisenä erona. Ehkä hän
uskoi myös, että sorron todellisuus voidaan
muuttaa, jos ihmisillä on siihen tahtoa. Postmo-
derni kriittinen kasvatustiede ja feministinen kasva-
tus osoittavat, että länsimainen, postmoderni
maailmamme tuottaa uusia ja erilaisia sortoilmi-
öitä, jotka saattavat olla erillisiä järjestelmiä tai
olla yhteydessä keskenään. Näin myös sorrettu-
jen pedagogiikkaa on kehitettävä: jatkuvasti tar-
vitaan pedagogiikkaa, joka on avoinna erolle ja
marginaaliselle kokemukselle, kehittää kriittistä
lukutaitoa ja mahdollistaa kielen, jonka avulla
voidaan ilmaista omaa subjektiutta ja joka samal-
la toimii vapauttavana.

Henry Giroux on tulkinut Freiren pedagogiik-
kaa kritiikin, mahdollisuuksien ja toivon kie-
leksi. Kritiikin kielenä siten, että meidän on ol-
tava jatkuvasti avoimia epäoikeudenmukaisuus-
delle ja kyseenalaistettava vallitsevia käytäntöjä;
kasvatustiede ei ole kuitenkaan vain epäkohtien ha-
vaitsemista, vaan sen on etsittävä myös mahdol-
lisuuksia. Toivo on uskoa ihmiseen ja ihmisten
kykyyn luoda parempaa maailmaa.

LECTIO PRAECURSORIA

Esitetty Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä
tiedekunnassa 9.6.2000 aikuiskasvatuksen alaan
kuuluvan väitöskirjan “Tiedostaminen ja muu-
tos Paulo Freiren ajattelussa. Systemaattinen ana-
lyysi Sorrettujen pedagogiikassa.” tarkastukses-
sa. Väitöstilaisuudessa vastaväittäjänä toimi pro-
fessori Juha Suoranta Lapin yliopistosta.